

W poszukiwaniu skarbów – związki sztuki starogreckiej z eposami Homera

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tomasz Scheffler, *Z badań nad starogrecką refleksją nad człowiekiem, władzą, prawem i sprawiedliwością: Homer*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2012, s. 22–23.
- Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 9.
- Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 22.
- Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 27.
- Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 57.
- Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 101–102.
- Źródło: Arystoteles, *Poetyka*, [w:] *Retoryka, Retoryka dla Aleksandra. Poetyka*, tłum. H. Podbielski, Warszawa 2009, s. 321.
- Źródło: Arystoteles, *Poetyka*, [w:] *Retoryka, Retoryka dla Aleksandra. Poetyka*, tłum. H. Podbielski, Warszawa 2009, s. 357.
- Źródło: C. W. Ceram, *Bogowie, groby i uczeni*, tłum. J. Nowacki, Warszawa 1958, s. 25–26.
- Źródło: Hanna Szelest, Maria Cybowska, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 18–19.
- Źródło: Maria Cybowska, Hanna Szelest, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 21.
- Źródło: Hanna Szelest, Maria Cybowska, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 20.
- Źródło: Cyt. za: Karina Jarzyńska, *Eposy świata*, Warszawa 2011, s. 12.

- Źródło: Hanna Szelest, Maria Cybowska, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 20–21.
- Źródło: C. W. Ceram, *Bogowie, groby i uczeni*, tłum. J. Nowacki, Warszawa 1958, s. 25–26.
- Źródło: C. W. Ceram, *Bogowie, groby i uczeni*, tłum. J. Nowacki, Warszawa 1958, s. 25.
- Źródło: Homer, *Iliada*, tłum. F. Ks. Dmochowski, Kraków 2006, s. 205–206.
- Źródło: Alberto Manguel, *Homer. Iliada i Odyseja. Biografia*, tłum. H. Jankowska, Warszawa 2010, s. 134–135.
- Źródło: Homer, *Iliada*, tłum. F. K. Dmochowski, Kraków 2006, s. 176.

W poszukiwaniu skarbów – związku sztuki starogreckiej z eposami Homera

Źródło: domena publiczna.

Twórczość Homera wywarła ogromny wpływ na kulturę europejską. Po dziś dzień *Iliada* i *Odyseja* inspirowały artystów wszystkich dziedzin sztuki – od malarstwa, przez rzeźbę, aż po film. Również na polu społecznym oddziaływanie jego myśli na współczesną rzeczywistość jest niekwestionowane.

((Tomasz Scheffler

Z badań nad starogrecką refleksją nad człowiekiem, władzą, prawem i sprawiedliwością: Homer

Homer bez wątpienia należy do ojców założycieli naszej cywilizacji. Spisane dzięki dalekowzroczności tyrana Pizystrata dzieła owego na poły legendarnego poety wywarły niezatarty wpływ na wyobraźnię i wrażliwość licznych późniejszych pokoleń. Jak można się obecnie przekonać Homer rozpoczął również proces opisu i badania zjawisk z zakresu życia społecznego, takich jak władza, wojna, państwo i prawo. Zostanie on później i znacznie bardziej pogłębiony i znacząco poszerzony. Nie umniejsza to jednak zasługi Homera w utorowaniu

drogi następcom. Warto zatem poświęcić czas na zapoznanie się z tym, co dało początek jednej z głównych dróg do współczesności.

Źródło: Tomasz Scheffler, *Z badań nad starogrecką refleksją nad człowiekiem, władzą, prawem i sprawiedliwością: Homer*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2012, s. 22–23.

Twoje cele

- Dowiesz się kim był Homer i poznasz kontekst powstania jego eposów.
- Poznasz stanowiska badaczy na temat powstania eposów Homera.
- Utrwalisz informacje na temat sztuki starożytnej Grecji.
- Omówisz związki sztuki starożytnych Greków z eposami Homera.
- Opisziesz najczęściej wykorzystywane w sztuce wątki, pochodzące z eposów Homera.

Przeczytaj

Homer

Za ojca europejskiej epiki uważa się Homera (gr. Hómēros). Był on wędrownym śpiewakiem (aojda) oraz recytatorem, któremu przypisuje się autorstwo m.in. *Iliady* i *Odysei*. Eposy te stały się źródłem motywów oraz toposów dla późniejszych dzieł literackich, praktycznie wszystkich epok. Ich charakterystyczny, wzniosły styl, przejawiał się m.in. obecnością stałych epitetów oraz tzw. porównań homeryckich.

Chociaż już w II w. p.n.e. podważono autorstwo obu eposów, głosząc hipotezę, że utwory te nie są dziełem jednego pisarza, lecz zlepkiem ludowych pieśni połączonych w całość.

William-Adolphe'a Bouguereau, *Homer i jego przewodnik*

Źródło: domena publiczna.

((Maria Cybowska, Hanna Szelest

Historia literatury starożytnej

Otóż jedna grupa uczonych, tzw. **pluraliści**, jest zdania, że oba dzieła zawdzięczają swoje powstanie kompilatorowi, który połączył ze sobą kilka istniejących wcześniej poematów, tworząc duże nowe całości – *Iliadę* i *Odyseję*. Inni uczeni, tzw. **unitaryści**, a w obecnych czasach jest ich znacznie więcej, są zwolennikami jedności każdego z poematów. Odrzucając tezę, jakoby były one dziełem wielu anonimowych poetów. Współcześni filologowie polscy podzielają poglądy unitarystów.

Źródło: Hanna Szelest, Maria Cybowska, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 18–19.

Iliada, która składa się z 24 ksiąg, opisuje trwający 50 dni epizod z dziesiątego roku wojny trojańskiej. ***Odyseja*** opowiada o losach króla Itaki, Odyseusza. Bohater,

« Maria Cybowska, Hanna Szelest

Iliada była poematem
braterskim, pełnym wojennego
zgiełku. *Odyseja*, z opisem
niezwykłych przygód bohatera,
ma charakter baśniowy. Mógłby
więc mieć rację anonimowy
autor greckiego traktatu

(I w. n.e.), który twierdził, że *Iliadę* stworzył Homer w sile wieku, *Odyseję* natomiast napisał już w starości.

Ο Μ Η Ρ Ο Υ
ΙΑΙΑΣ, Η^Α ΜΑΛΛΟΝ
*ἅπαντα τὰ ποιήματα.
Η Ο Μ Ε Ρ Ι
ΙΛΙΑΣ, SEV POTIVS
omnia eius quæ extant opera.
Studio & cura G. EIPHANII L.C. quam emen-
datissime edita, cum eiusdem Scho-
lijs & Indicibus nouis.

Cum Gratia & Privilegio Cæsareo.
ARGENTORATI
Excudebat Theodofius Rihelius.

Źródło: domena publiczna.

Arystoteles

[...] wyższość boskiego talentu Homera nad innymi twórcami objawia się również i w tym, że nie usiłował on przedstawić całej wojny trojańskiej, chociaż miała ona swój początek i koniec, bo byłaby to opowieść bądź zbyt obszerna i niełatwa do ogarnięcia w całości, bądź – przy zachowaniu odpowiedniego rozmiaru – zbyt zawikłana ze względu na wielką różnorodność motywów. Wybrał więc tylko jeden moment, a wiele innych zdarzeń z tej wojny wykorzystał jako epizody, którymi – jak np. *Katalogiem okrętów* – urozmaicił swój poemat.

Źródło: Arystoteles, *Poetyka*, [w:] *Retoryka, Retoryka dla Aleksandra, Poetyka*, tłum. H. Podbielski, Warszawa 2009, s. 357.

Utwory Homera odznaczały się kunsztownością i precyzją. Były pisane **heksametrem daktylicznym** z zastosowaniem wielu porównań, tzw. homeryckich, gdzie jeden człon stanowił samodzielny obraz poetycki. Dzieła tego antycznego poety stały się inspiracją dla wielu twórców, np. dla Wergiliusza (*Eneida*).

((Maria Cybowska, Hanna Szelest

Historia literatury starożytnej

Poemat zadziwia wielką symetrią budowy. Ostatnia księga (XXIV) odpowiada księdze I. W księdze I Achilles został ogarnięty gniewem i chęcią zemsty, w księdze XXIV Achilles wyzwala się z uczucia gniewu. Symetrię, świadomy trud kompozycyjny, widać nawet w konstrukcji

i w rozmieszczeniu poszczególnych scen poematu. Sceny bitew zostały rozdzielone scenami „pokojowymi”. Symetrię dostrzega się również w samym opisie bitew: każda zaczyna się o brzasku, a kończy z zapadnięciem nocy.

Źródło: Hanna Szelest, Maria Cybowska, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 20.

ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε·
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθειν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν,
ἀρνύμενος ἣν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων.
ἀλλ' οὐδ' ὧς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰέμενός περ·
αὐτῶν γὰρ σφετέρῃσιν αἰτασθαλίῃσιν ὄλοντο,
νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἡελίοιο
ἦσθιον· αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ.

Początek *Odysei* w języku greckim klasycznym
Źródło: domena publiczna.

Homerycka *Odyseja* również jest przykładem dzieła podniosłego i bogatego w skomplikowaną, zaskakującą akcję.

((Arystoteles

Poetyka

Natomiast Homer nie tylko był najwybitniejszym twórcą w zakresie poezji poważnej (on jeden bowiem doskonale i zarazem w sposób dramatyczny komponował swe utwory), lecz również pierwszy wytyczył zarysy komedii poprzez dramatyczne przedstawienie śmieszności, a nie szyderstwa. Jego *Margites* pozostaje przecież w takim samym stosunku do komedii, jak *Iliada* i *Odyseja* do tragedii.

Źródło: Arystoteles, *Poetyka*, [w:] *Retoryka, Retoryka dla Aleksandra. Poetyka*, tłum. H. Podbielski, Warszawa 2009, s. 321.

Początki sztuki starogreckiej

Początki cywilizacji greckiej, będącej kolebką sztuki europejskiej, przypadają na pierwsze tysiąclecie p.n.e. Poprzedzała ją kultura minojska (początek II tysiąclecia p.n.e.), której najistotniejszym zabytkiem jest pałac królewski w Knossos, pojawiający się m.in. w micie o Dedalu i Ikarze. To właśnie na Krecie, kował Dedal wybudował słynny Labirynt. Po upadku kultury minojskiej, której koniec wyznacza najazd Achajów (ok. 1400 r. p.n.e.), rozkwitła kultura mykeńska, słynąca z megaronów (stgr. μέγαρον – „duża izba”), czyli cechujących się surowością i prostotą konstrukcyjną, prostokątnych budynków z kolumnowym portykiem, będących prototypem świątyń greckich.

((Elżbieta Makowiecka

Sztuka Grecka

Kultura egejska, kultura epoki brązu, stanowi niejako wstęp do sztuki Grecji. Wstęp istotny bardziej ze względów geograficznych i historycznych niż kulturowych. Rozwijała się bowiem na terenach przyszłej Grecji i ostatni etap tej kultury – etap mykeński – należy już do dziejów Grecji. Kulturowo natomiast wpływ jej na późniejszą sztukę grecką nie był tak znaczący, jak można by oczekiwać. Nie powinno się jednakże pomijać okresu egejskiego, gdyż ta – legendarna już dla historycznej Grecji – przeszłość stała się podstawą większości mitów, a także eposów Homera, o roli zaś mitologii oraz *Iliady* i *Odysei* w sztuce Greków nie można nigdy zapominać.

Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 9.

Epoka mykeńska

To właśnie w eposach Homera pojawiają się bezpośrednie odniesienia do nazwy epoki mykeńskiej. Jedną z istotnych postaci *Iliady* był Agamemnon, król Myken oraz wódz Achajczyków podczas wyprawy na Troję. Wśród państw epoki homeryckiej Mykeny były najpotężniejszym ośrodkiem pod względem gospodarczym i kulturowym. Co istotne okres rozkwitu mykeńskiej kultury greckiej datowany jest znacznie wcześniej niż wydarzenia opisane przez Homera w *Iliadzie*. Pierwsza zorganizowana ludzka aktywność w Mykenach przypada na XVI w. p.n.e. (pierwsze obwarowania miasta oraz pełne przepychu groby królewskie), zaś Wojna Trojańska najprawdopodobniej odbyła się w XII w. p.n.e.

Architektura mykeńska

Sztuka mykeńska najlepiej realizowała się w konstrukcjach architektonicznych. Już same mury budowane z olbrzymich głazów (tzw. cyklopowe), które otaczały Mykeny oraz Tiryns, porażają grubością oraz majestatem. Równie imponujące są masywne bramy, z których najbardziej znaną jest Brama Lwicy w Mykenach. Także plany pałaców w Tirynsie i w Pylos, posiadające duże dziedzińce oraz sale reprezentacyjne, robią duże wrażenie na współczesnych badaczach.

Opis grobowca Agamemnona jako przykład związku architektury mykeńskiej z eposami Homera

Jednak za szczytowe osiągnięcie mykeńskiej architektury uważa się monumentalne grobowce kopułowe. Najwspanialsze z nich powstały w XIII w. p.n.e. w Mykenach. Najokazalszy, królewski Grób Agamemnona (zwany również Skarbcom Atreusa), jest przykładem bezpośredniego powinowactwa architektury mykeńskiej oraz eposów Homera. Usytuowany jest na wzgórzu Panagitsa i w 1999 r. został wpisany, wraz z całym stanowiskiem archeologicznym w Tirynsie, na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Skarbiec Atreusa, autor zdjęcia: Ken Russell Salvador

Źródło: licencja: CC BY 2.0.

((Elżbieta Makowiecka

Sztuka Grecka

W planie grób składa się z korytarza (*dromos*), dużej komory na planie koła i małego prostokątnego pomieszczenia właściwego pochówku. Zarówno *dromos*, jak i komory zbudowane były z ociosanych bloków. Okrągłą komorę, o średnicy prawie piętnastu metrów przykrywa

wspaniała kopuła (konstrukcyjnie jest to oczywiście pseudokopuła, zbudowana z poziomych kręgów bloków o coraz mniejszej średnicy; krawędzie kamiennych kręgów zostały precyzyjnie skute od wewnątrz, sprawiając wrażenie prawidłowego kopułowego wnętrza). Wejście z *dromosu* do komory zwieńczał trójkąt odciążający ponad nadprożem (niestety nie zachowała się wypełniająca go płyta, lecz dzięki temu Słowacki mógł się dostać do wnętrza Grobu Agamemnona i napisać poemat; w jego czasach *dromos* był wypełniony ziemią do wysokości nadproża, a wchodziło się do środka przez ów trójkątny otwór).

Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 22.

Sztuka grecka epoki archaicznej

Precyzyjne ustalenie ram czasowych okresu archaicznego w sztuce greckiej jest niemożliwe. Pewnym jest, że po okresie świetności kultur minojskiej i mykeńskiej nastąpił tzw. Wiek Ciemny. Przełom IX i VIII w. p.n.e., kiedy na terenie Grecji zaczęły masowo pojawiać się miasta-państwa, uważa się za koniec tego zagadkowego dla badaczy czasu. Oficjalnie więc okres archaiczny datuje się na VIII-VI w. p.n.e. Jest to przede wszystkim początek ery piśmiennej, wtedy to powstały najprawdopodobniej *Iliada* i *Odyseja* Homera oraz rozkwitła poezja liryczna (Safona, Anakreont, Pindar).

Co istotne sztukę tamtego okresu znamy przede wszystkim z dobrze zachowanych przykładów ceramiki, która ówczesnie była tworzona przez Greków w dużej ilości (już we wczesnoarchaicznej Attyce). W X i IX w. p.n.e. zaczęła powstawać ceramika geometryczna, którą wykorzystywano także do dekorowania grobów. W pełni styl geometryczny, zwany również stylem dipylonским rozwinął się w VIII w. p.n.e.

Krater Hirschfelda jako przykład związku stylu dipylonskiego z eposami Homera

Za jeden z najważniejszych przykładów stylu dipylonskiego uważa się wielki krater, nazywany kraterem Hirschfelda (połowa VIII w. p.n.e.). To masywne naczynie posiada bardzo bogatą dekorację figuralną w swojej górnej partii.

Krater Hirschfelda, 750-735 p.n.e

Źródło: MET Museum, domena publiczna.

((Elżbieta Makowiecka

Sztuka Grecka

(...) występują dwa pasy z postaciami ludzkimi: górny przedstawia orszak pogrzebowy zgromadzony za rydwanem przygotowanym do przewiezienia zwłok, natomiast dolny prezentuje szereg dwukonnych rydwanów wiozących uzbrojonych wojowników. Oczywiście wszystkie postacie, i ludzie, i konie, są zgeometryzowane, a także powtarzalne, ale obecność rydwanów natychmiast kojarzy się z Homerowym opisem pogrzebu Patroklesa, podczas którego odbywały się igrzyska z takim właśnie wyścigiem zaprzęgów.

Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 27.

Co ciekawe naczynia tego typu pełniły funkcję odrębnych nagrobków, do których wlewano najczęściej wino, oliwę czy krew zwierząt w celu ułaskawienia bóstw oraz ukojenia duszy zmarłego.

Ceramika czarno- i czerwonofigurowa VI w. p.n.e.

Bardzo wysoka archeologiczna wartość greckiej ceramiki wynika także z faktu, że jest ona jedynym zachowanym do dziś świadectwem tamtejszego malarstwa (jego forma ścienna, z uwagi na niewielką odporność na warunki zewnętrzne, nie przetrwała), które ówczesnie

cieszyło się wielkim powodzeniem, co wiemy z różnych źródeł pisanych. Malarstwo ceramiczne, nazywane również wazowym, miało na ziemi greckiej kilkusetletnią tradycję. Garncarze praktyczne umiejętności wytwarzania swoich dzieł z gliny dziedziczyli po ojcach. Dlatego styl czarno- i czerwonofigurowy bazował na wcześniejszych – geometrycznym oraz orientalnym.

Dzieła Eksekiasa jako przykład związku wazowego malarstwa czarnofigurowego z eposami Homera

Jednym z kluczowych greckich artystów zajmujących się czarnofigurowym stylem malarstwa wazowego jest Eksekias. Był on malarzem oraz garncarzem tworzącym w połowie VI w. p.n.e. Jego dwie najsłynniejsze wazy: amfora oraz kyliks są przykładami nowatorskiej jak na owe czasy kompozycji, która zrywała z tradycyjnym wzornictwem przeszłości. W swoich pracach stosował on tzw.

((Elżbieta Makowiecka

Sztuka Grecka

kompozycję metopową (nazwa ta odwołuje się do pola **metopy** z fryzu doryckiego) scena figuralna zamknięta jest niejako w ramy, stając się elementem niemal niezależnym od kształtu dekorowanego przedmiotu. Niemal, ale niezupełnie. Eksekias w sposób doskonały wpisuje dwie postacie bohaterów Homerowych (Achillesa i Ajasa grających w jakąś grę) w pole metopy, ale zarazem uwzględnia krzywiznę brzuśca naczynia. Obaj herosi pochylają się nad planszą gry (zapewne przesuwając pionki), dzięki czemu ich plecy tworzą prawie pełny łuk podkreślający wypukłość naczynia, zaś oparte o ramiona włócznie wskazują na narożniki metopy, a odstawione ku tyłowi tarcze wypełniają pozostałą powierzchnię pola.

Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 57.

Amfora Eksekiasa, 530 p.n.e. Malowidło na wazie przedstawia Achillesa i Ajaksa grających w kości.
Źródło: domena publiczna.

Sztuka grecka epoki klasycznej

Prawdziwy rozkwit sztuki i kultury greckiej przypada na tzw. okres klasyczny, datowany na V-IV w. p.n.e. Wtedy to do głosu najsilniej doszła filozofia, reprezentowana przez m.in. Platona, Sokratesa oraz Arystotelesa. Pojawili się także wybitni dramatopisarze tacy jak np. Sofokles czy Ajschylos. Dzieje historii spisali natomiast Herodot i Tukidydes. Okres klasyczny to również rozwój rzeźby (Fidiasz, Praksyteles, Lizyp), malarstwa oraz malarstwa ceramicznego. Za najważniejszych malarzy drugiej połowy V w. p.n.e. uważa się Zeuksisa (znany był ze stosowania techniki światłocienia) i Parrasjosa.

Czara Durisa jako przykład związku wazowego malarstwa epoki klasycznej z eposami Homera

Przykładem malarza wazowego, który bardzo chętnie sięgał w swoich dziełach po motywy pochodzące z dziejów trojańskich był Duris. Żył on w pierwszym ćwierćwieczu V w. p.n.e. Jego styl charakteryzował się czytelnymi kompozycjami, sporządzonymi oszczędną, ascetyczną wręcz kreską.

((Elżbieta Makowiecka

Sztuka Grecka

Bohaterowie homeryccy byli bardzo częstym tematem sztuki w epoce archaicznej i pozostali takimi w okresie klasycznym.

U Durisa zarysowuje się jednak subtelna różnica w podejściu do tego

tematu. Jednym z najlepiej znanych jego malowideł jest czara z przedstawieniem Eos niosącej martwe ciało swego syna Memnona. Trzeba pamiętać, że był to bohater trojański, który zginął w pojedynku z Achillesem. Malarz przedstawia więc nie zwycięzcę, lecz zwyciężonego, nie tryumf najpopularniejszego greckiego bohatera, ale ból matki zabitego.

Źródło: Elżbieta Makowiecka, *Sztuka Grecka*, Warszawa 2006, s. 101–102.

Pieta Memnona (Eos z ciałem Memnona), malowidło na attyckiej czarze czerwonofigurowej Durisa, V wiek p.n.e., Luwr, Paryż

Źródło: domena publiczna.

Słownik

aojda

(gr. *aoidos*, od *oda* – pieśń) – w starożytnej Grecji śpiewak nadworny lub wędrowny, odwiedzał dwory możnych, umiłał czas zgromadzonych tworzonymi przez siebie epickimi pieśniami, w których, przy akompaniamencie instrumentu (liry) opiewał czyny bogów, herosów i bohaterów

epos

(gr. *épos* – słowo, opowieść) – inaczej epopeja; gatunek epiki obejmujący utwory, zazwyczaj wierszowane, w których przedstawiano mitycznych lub historycznych bohaterów biorących udział w wydarzeniach przełomowych dla określonej społeczności

heksametr

(gr. *heks* – sześć) – w wersyfikacji antycznej wers składający się z sześciu stóp (stopa – jednostka miary wierszowej), heksametr był przede wszystkim wierszem antycznego eposu; chętnie stosowany przez poetów starożytnych

daktyl

(gr. *daktylos* – palec) – w starożytności stopa złożona z jednej długiej zgłoski i dwóch zgłosek krótkich; w języku polskim daktyl to układ trzech sylab, spośród których jedna jest akcentowana, a dwie pozostałe – nie

krater

(stgr. *kratêr* – mieszam) – w starożytnej Grecji naczynie do mieszania wina z wodą, gliniane lub metalowe

meander

(łac. *mēātūs* – ruch, chód, droga, ujście) – ornament ciągły w formie linii załamującej się wielokrotnie pod kątem prostym

metopa

(gr. *métopê*; *méta* – pomiędzy, *opê* – otwarcie) – element dekoracyjny greckiej świątyni, kwadratowa płyta między tryglifami we fryzie doryckim, wypełniona płaskorzeźbą lub gładka, malowana

pluralizm

(łac. *pluralis* – mnogi) – wielość, różnorodność; w polityce: zasada ustrojowa gwarantująca różnym grupom społecznym i politycznym prawo wyrażania swych poglądów i uczestnictwo w życiu państwa; w filozofii: pogląd, według którego rzeczywistość składa się z różnorodnych bytów, niesprowadzalnych do jednej realności

topos

(gr. *tópos koinós*, łac. *locus communis* – miejsce wspólne) – powtarzający się motyw, występujący w obrębie literatury i sztuki zbudowany na fundamencie dwu wielkich tradycji śródziemnomorskich: antycznej i biblijno-chrześcijańskiej. Wskazuje na jedność, ciągłość kulturową danego kontynentu czy na istnienie pierwotnych wzorców myślenia człowieka. Topos budowany jest na zasadzie obrazu mającego na celu opis jakiejś sytuacji

unitaryzm

(łac. *unitus* – zjednoczony) – zjednoczenie, jedność; zasada porządku i organizacji, polegająca na dążeniu do zjednoczenia w jedną całość wielu autonomicznych tworów

| społecznych np. zjednoczenie landów, grup etnicznych, narodów, państw

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższą galerią scen z *Iliady* Homera przedstawionych na greckiej ceramice. Wyjaśnij, w jaki sposób treść fragmentów przedstawiona jest w sztuce ceramicznej.

Chryzes próbuje wykupić swoją córkę Chryzejdę od Agamemnona. Scena na apulijskim kraterze w stylu czerwonofigurowym, ok. 360-350 p.n.e.

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

Polecenie 2

Zapoznaj się z fragmentami literackimi dopasowanymi do dzieł ceramicznych. Wypisz z nich środki stylistyczne, które uplastyczniają opis. Uzasadnij swoje wskazania.

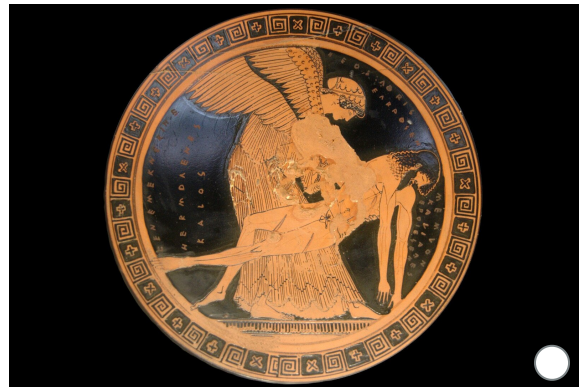
Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Która ilustracja przedstawia dzieło sztuki greckiej inspirowane eposami Homera pochodzące z epoki klasycznej? Zaznacz prawidłową odpowiedź.

Ćwiczenie 2

Zaznacz zdania prawdziwe lub fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
W eposach Homera znajdują się bezpośrednie odniesienia do nazwy epoki mykeńskiej.	☐	☐
Mykeny uważane były za jedno z najbiedniejszych greckich państw epoki.	☐	☐
Rozkwit mykeńskiej kultury greckiej datowany jest znacznie wcześniej niż wydarzenia opisane w <i>Iliadzie</i> .	☐	☐
Wojna trojańska prawdopodobnie odbyła się w XVI wieku p.n.e.	☐	☐
Jedną z najważniejszych postaci <i>Iliady</i> był Agamemnon, król Myken, wódz Achajczyków.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Przyjrzyj się poniższym scenom i postaciom, a następnie dopasuj trzy najbardziej charakterystyczne cechy do każdego malowidła:

Odyseusz oślepiający Polifema, protoatycka amfora czarnofigurowa, VII w. p.n.e.

Źródło: Napoleon Vier, licencja: CC BY 3.0.

Odyseusz i syreny, fragment wazy z 480-470 r. p.n.e.

Źródło: domena publiczna.

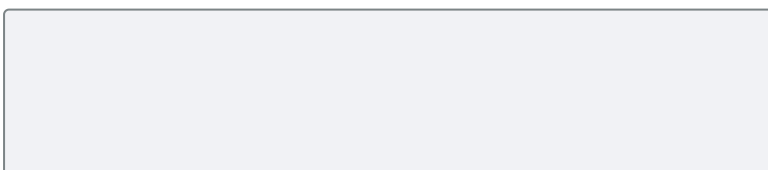

Odyseusz strzelający do zalotników Penelopy. Skyfos z ok. 440 r. p.n.e., Muzeum Pergamońskie
Źródło: Carole Raddato, licencja: CC BY-SA 2.0.

Odyseusz, siedzący między Eurylochem (po lewej) a Perimedesem, radzi się cienia Tejrzejjasza ok. 380 r. p.n.e.
Źródło: domena publiczna.

Odyseusz oślepiający Polifema

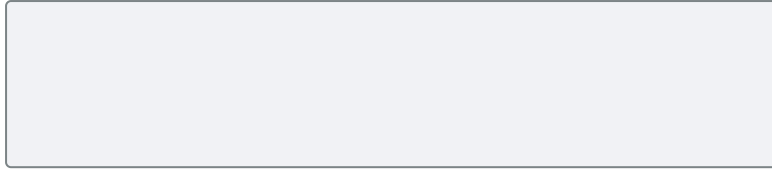

Kompozycja pełna wdzięku
i lekkości.

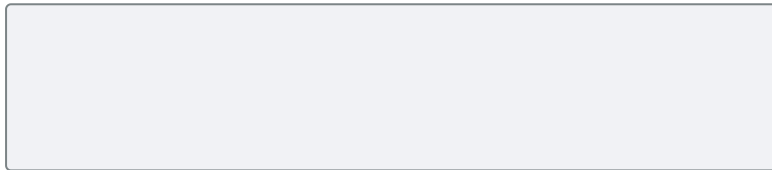
Liczne zdobienia.

Odyseusz i syreny

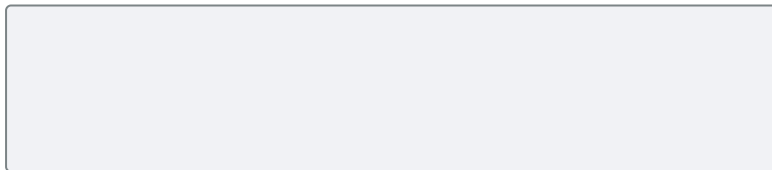

Odysseusz strzelający do zalotników Penelopy

Odysseusz, siedzący między Eurylochem a Perimedesem

Przejrzysta kompozycja sceny.

Harmonia między kształtem wazy a dekoracją.

Teatralne pozy postaci.

Realistyczne oddanie nagich ciał.

Twarze malowane z profilu.

Wydłużone proporcje ciał.

Precyzja rysunku postaci.

Scena dynamiczna.

Motyw uskrzydlonych postaci/zwierząt.

Szczegóły uzbrojenia.

Ćwiczenie 4

Rozwiąż krzyżówkę. Wpisz imiona postaci eposów Homera przedstawionych na ilustracjach.

1.									
2.									
3.									
4.									
5.									

Ćwiczenie 5

Spośród poniższych określeń zaznacz te, które odnoszą się do eposu.

☐ pisany prozą

☐ gatunek epiki

☐ pisany heptametrem

☐ bogactwo środków stylistycznych

☐ akcja jest epizodyczna

☐ gatunek dramatu

☐ wierszowany

☐ podniosły, patetyczny styl

☐ pisany heksametrem

☐ prosty, przystępny styl

Na podstawie przeczytanego tekstu określ prawdziwość poniższych stwierdzeń.

((Maria Cybowska, Hanna Szelest

Historia literatury starożytnej

Głównym motywem poematu są przygody powracającego z Troi do domu króla Itaki, Odyseusza, jednego z głównych bohaterów greckich w czasie wojny trojańskiej. Dzięki licznym i ciekawym epizodom opowieść o wędrowce rozrasta się w liczącą 24 księgi (podział przeprowadzony przez uczonych aleksandryjskich) epopeję, biorącą swój tytuł od głównego bohatera. Akcja poematu zaczyna się w dziesiątym roku tułaczki Odyseusza i trwa 40 dni. O wszystkich poprzednich przygodach, od pierwszego roku wędrówki po morzu, dowiadujemy się z ust samego bohatera, gdy opowiada on o swoich nieszczęściach na dworze króla Feaków Alkinoosa (księga VIII). Kompozycja poematu jest bardzo kunsztowna. Pierwszych 12 ksiąg zawiera opis wędrówek Odyseusza, drugie 12 przedstawia wypadki na Itace po powrocie Odyseusza do ojczyzny oraz zabicie gnębiących jego żonę, Penelopę, zalotników. Księgi I-IV opisują podróż Telemacha, syna Odyseusza, który, szukając zaginionego ojca, dotarł do Pylos i do Sparty. Księgi V-VIII to opowieść o przygodach w czasie wędrówki Odyseusza z wyspy Oigirii, gdzie siedem lat więziła go nimfa Kalipso, na wyspę Feaków. W księgach IX-XII zamyka się relacja Odyseusza, przyjętego gościnnie przez króla Feaków, o dawnych przygodach.

Źródło: Hanna Szelest, Maria Cybowska, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa 2007, s. 20–21.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Akcja poematu trwa niecałe 40 dni.	☐	☐
Uczeni aleksandryjscy przeprowadzili podział <i>Odysei</i> na 24 księgi.	☐	☐
Kompozycja poematu jest misterna.	☐	☐

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
W pierwszych księgach <i>Odysei</i> opisane są przygody Telemacha, wnuka Odyseusza.	☐	☐
Odyseusz był bohaterem wojny trojańskiej.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Na podstawie poniższych fragmentów *Iliady* rozpoznaj bohatera, o którym jest mowa. Połącz imię bohatera z odpowiednim fragmentem.

Atena

„Dwanaście miast dobyłem z okręty
mojemi,
Jedenaście ich pieszy zwałił na tej ziemi;
Wziąłem łupy, mogłem się wzbogacić
niezmiernie,
Lecz wszystko Atrydowi oddawałem
wiernie.
Siedząc przy flocie, z mojej pracy się
nadymał,
Mało rozdał, a więcej dla siebie
zatrzymał.
I królom też udzielał trochę tej
zdobyczy;
Każdy przecież, co dostał, spokojnie
dziedziczy.
Mnie skrzywdził! Wziął mi żonę,
kochanie serdeczne!
[...]
Brankę mi wziął, mnie zdradził: próżne
teraz żale,
Próżno mnie szuka, podejść, znam go
doskonale.”

Helena

„Największych bohaterów on dziś
chwałę zmazał,
Żaden rycerz w dniu jednym tyle nie
dokazał.
Orężem jego wzięwszy klęskę tak
ogromną,
Rozumiem, że jej nigdy Grecy nie
zapomną.”

Hektor

„Rzekli cicho do siebie: „Dziwić się nie
godzi,
Że Grek i Troja bronią przez tyle lat
czyni
O takową niewiastę: istna z niej bogini!
Ale chociaż jest taka, niech do domu
płynie,

Achilles

Niech przez nią miasto nasze
z potęstwem nie ginie”

„Tam przy nogach fałdzista z niej
okrywa spada,
Dzieło cudowne, wyszłe z jej
przemysłnej ręki.
Sama, spiesząc na walkę, płodną
w płacz i jęki,
Gromów boga kirysem piersi swoje
kryje,
Mnóstwo wężów na groźnej egidzie się
wije,
Strach ją wkoło otacza i, co na krew
dyszy,
Zwada, Przemoc i Napaść tam jej
towarzyszy;
Na środku znak gniewnego Zeusa
skrawiony,
Okrutnego potwora, srogiej łeb
Gorgony.
Czterokitny na głowę mocny szyszak
bierze,
Którego nie przełamię ze stu miast
rycerze.”

Źródło: Homer, *Iliada*, tł. Franciszek Ksawery Dmochowski, Kraków 2006, s. 34, 59, 96, 103.

Zapoznaj się z fragmentem tekstu C. W. Cerama „Bogowie, groby i uczeni” i rozwiąż poniższy test.

((C. W. Ceram

Bogowie, groby i uczeni

Ale już to pierwsze wejrzenie powiedziało mu, że Troja nie mogła leżeć w tym miejscu, odległym o trzy godziny drogi od wybrzeża, skoro bohaterowie Homera po kilka razy dziennie przebiegali od swych okrętów pod zamek i z powrotem. A na tym małym pagórku miał stać zamek Priama, ze swymi sześćdziesięcioma dwiema salami, cyklopowymi murami i drogą pod bramą, przez którą przemyślny bohater wprowadził do miasta drewnianego konia?

Schliemann obejrzał źródła i pokiwał głową. Na przestrzeni pięciuset metrów znalazł nie dwa źródła, o jakich mówi Homer, lecz trzydzieści cztery. W dodatku przewodnik twierdził, że musiał się przeliczyć, bo jest ich tu czterdzieści i dlatego miejscowość nazywa się „Kirk Giös”, co w tłumaczeniu znaczy „Czterdzieścioro oczu”.

I czyż Homer nie mówił o jednym ciepłym i jednym zimnym źródle? Schliemann, który Homera brał dosłownie, tak jak wcześni teolodzy brali Biblię, wyciągnął kieszonkowy termometr i zmierzył temperaturę każdego z owych trzydziestu czterech źródeł. Temperatura była wszędzie jednakowa i wynosiła siedemnaście i pół stopnia.

Ale Schliemann nie poprzestał i na tym. Otworzył *Iliadę* i przeczytał raz jeszcze wiersze o strasliwej walce Achillesa z Hektorem. O tym, jak to Hektor uciekał przed „śmiałym biegaczem”, jak obydwaj „miasto potrójnym okrążyli skokiem”, a „bogowie ciągle baczny szli za nimi okiem”.

Schliemann przebył opisaną w *Iliadzie* drogę. Znalazł zbocze tak strome, że musiał zeń złączyć na czworakach. To utwierdziło go w przekonaniu, że Homer, którego opisy terenu Schliemann traktował tak, jakby chodziło o najściślejszą topografię wojskową, nie mógł pomyśleć o tym, żeby jego bohaterowie mogli po tak stromym zboczu trzykrotnie biegiem okrążyć miasto.

Z zegarkiem w jednym i Homerem w drugim ręku odmierzył teraz drogę między pagórkami, który kryć miał w sobie Troję, a przyłaskiem, gdzie stać miały okręty Achajów. Śledził przebieg pierwszego dnia walk bitwy trojańskiej, tak jak opiewa ją *Iliada* od drugiej do siódmej pieśni, i obliczył, że gdyby Troja leżała tu, w Bunarbaszi, Achajowie musieliby w ciągu dziewięciu godzin walk przebiec nie mniej niż 84 kilometry!

Uzasadnienie swych wątpliwości co do tego, czy tu mogła leżeć Troja, znalazł Schliemann w kompletnym braku jakichkolwiek śladów ruin. Mało tego, nie natknął się nawet na gliniane skorupy, które na ogół znajduje się tak często, że kogoś skłoniło to nawet do powiedzenia, iż „sądząc po znaleziskach archeologów, dawne ludy nie trudniły się niczym innym, jak tylko wytwarzaniem waz, przy czym na krótko przed swym upadkiem zawsze przejawiały tak niegodziwy charakter, że roztrzaskiwały je na drobne kawałki, pozostawiając najpiękniejsze okazy jako łamigłówki”.

Źródło: C. W. Ceram, *Bogowie, groby i uczeni*, tłum. J. Nowacki, Warszawa 1958, s. 25–26.

1) Archeolog szukał w eposie informacji na temat:

☐ położenia Troi

☐ bohaterów wojny trojańskiej

☐ kultury greckiej

2) Schliemann, czytając fragmenty dotyczące Hektora i Achillesa, analizował:

☐ wygląd bohaterów

☐ psychikę bohaterów

☐ sposób walki bohaterów

3) Archeolog w swych badaniach był bardzo:

☐ skrupulatny

☐ nieuwważny

☐ ogólny

4) Brak śladów ruin:

☐ potwierdzał wątpliwości badacza

☐ obalał wątpliwości badacza

☐ nie miał wpływu na badania archeologa

5) Do którego bohatera eposów Homera odnosi się poniższy cytat?

((C. W. Ceram

Bogowie, groby i uczeni

[...] przez którą przemyślny bohater wprowadził do miasta drewnianego konia?

☐ Odyseusza

☐ Hektora

☐ Achillesa

6) Cytowana w ostatnim akapicie wypowiedź ma charakter:

☐ cyniczny

☐ obraźliwy

☐ żartobliwy

Ćwiczenie 9

Odpowiedz na pytanie, dlaczego tekstu *Iliady* Homera nie należy traktować dosłownie?

Praca domowa

Omów znaczenie eposów Homera dla starożytnych Greków i współczesnych czytelników. W pracy liczącej co najmniej 400 wyrazów odwołaj się do kontekstu historycznego, kulturowego i mitologicznego oraz do współczesnych utworów literackich wykorzystujących motywy z eposów Homera.

Dla nauczyciela

Autor: Zespół redakcyjny

Przedmiot: Język polski

Temat: W poszukiwaniu skarbów – związki sztuki starogreckiej z eposami Homera

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Lektura obowiązkowa

3) Homer, Iliada (fragmenty), Odyseja (fragmenty);

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;

5) rozpoznaje i charakteryzuje główne style w architekturze i sztuce;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia rozwój kultury starożytnej;
- charakteryzuje dokonania Homera;
- wskazuje związek kultury i sztuki starożytnej z dziełami Homera;
- analizuje dzieła ceramiczne przedstawiające sceny z eposów Homera;
- wyjaśnia znaczenie eposów Homera dla starożytnych Greków i współczesnych czytelników.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- odwrócona klasa;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

Konieczne jest, by uczniowie przed lekcją znali treść eposów Homera. Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z treścią sekcji „Przeczytaj” wówczas lekcja będzie miała charakter odwróconej.

Faza wprowadzająca

Nauczyciel zaczyna lekcję od dyskusji, zadaje pytanie: Czy sztuka może istnieć w oderwaniu od literatury? Uczniowie dyskutują, przytaczając przykłady motywów, wątków, bohaterów literackich przedstawianych w malarstwie, rzeźbie. W klasie o wyraźnych zainteresowaniach muzycznych, można zapytać o „ilustracje” w muzyce.

Na koniec dyskusji stawiają wniosek: Sztuka nie może istnieć w oderwaniu od literatury.

Faza realizacyjna

Jeśli uczniowie zapoznali się przed zajęciami z sekcją „Przeczytaj”, mogą kontrolnie wykonać ćwiczenia 1, 2, 4, 5, 6 z sekcji „Sprawdź się”, aby sprawdzić stan swojej wiedzy i uporządkować najistotniejsze informacje. Następnie przystępują do pracy z multimediami. Wykonują przyporządkowane do tej sekcji polecenia i wskazują w zaprezentowanych grafikach cechy malarstwa wazowego:

- kompozycja pełna wdzięku i lekkości,
- teatralne pozy postaci,
- zwiewność sukni postaci,
- sceny dynamiczne,
- szczegóły uzbrojenia,
- przejrzysta kompozycja sceny,
- liczne zdobienia,
- realistyczne oddanie nagich ciał,
- wydłużone proporcje ciał,
- precyzja rysunku postaci,
- obraz dostosowany jest do krzywizny amfory,
- sceny miłosne,
- harmonia między kształtem wazy a dekoracją,
- motyw uskrzydlonych postaci/zwierząt,
- wprowadzenie perspektywy,
- twarze malowane z profilu,
- oddanie ruchu i dynamiki.

Faza podsumowująca

Uczniowie podsumowują pracę na lekcji, wskazują wątki, wydarzenia, postacie, atrybuty z eposów homeryckich, które inspirowały artystów. Mogą stworzyć notatkę w formie mapy myśli lub rysunków

Materiały dodatkowe:

- Elżbieta Makowiecka, *Sztuka grecka*, Warszawa 2021.
- Jerzy Oniszczyk, *Homerycki klucz do pojmowania dziejów: hybris, nomos, polis*, Warszawa 2020.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych” do podsumowania lekcji.